

Maruška Korpič Lesjak*

OD VASI DO VASI O ŽIVALIH NA ORMOŠKEM MED LJUDMI

V nalogi Od vasi do vasi o živalih na Ormoškem med ljudmi raziskujem živalsko simboliko v ljudskih pregovorih, rekih in šegah ter poznavanje le-te med mojimi vrstniki na ormoškem območju.

Uvod

Ideja o raziskovalni nalogi se mi je porodila na pustni torek leta 2008, ko sem s sošolci sodelovala na pustnem karnevalu v Ormožu. Prevzelo me je, koliko mladih se je udeležilo te pustne povorke in niso bili našemljeni v moderne maske, ampak v tradicionalne. Tega od mladih ne bi pričakovala. Malce sem se pozanimala, od kod jim ideje, in ugotovila, da so to maske njihovih starih staršev, ki so ležale doma na podstrešju. Meni se je zdelo to tako zanimivo, da sem obiskala gospo Ano Ratek, ki jo poznam z delavnic v šoli, in jo povprašala, katere pustne maske in šege so se pojavljale v njeni mladosti. Gospa Ana mi je povedala, da se maske do danes niso spremenile in da odražajo način življenja tukajšnjih ljudi v preteklosti. Povedala pa mi je tudi zelo veliko rekov, pregovorov in šeg, v katerih so v kratki in jedrnatih obliki povzete življenjske izkušnje in modrosti tukajšnjih ljudi o živalih skozi čas. Opozorila me je, da so se ljudje ravnali in se še ravnajo po obnašanju živali, česar jaz, ki živim v mestu, ne poznam. Zanimalo me je, ali je živalska simbolika med mojimi vrstniki v mestu in na vasi res tako živa ali sem jaz le ena izmed radovednih mladih deklet. To sem želela raziskati s pomočjo anketnega vprašalnika, s katerim pa nisem imela izkušenj. Zato sem za pomoč prosila učiteljici Tanjo in Natašo, ki sta mi z veseljem priskočili na pomoč. Anketni vprašalnik sem poslala na vse šole širšega ormoškega območja in tudi na I. in II. osnovno šolo iz Murske Sobote. Rezultati anketnega vprašalnika so me presenetili, saj nisem pričakovala, koliko različnih pregovorov, vraž in šeg o živalih poznajo mladi.

Skupaj z mentoricama Tanjo Fajhtinger in Natašo Kolar sem se odločila, da bom podrobneje opisala in raziskala simboliko tistih živali, na katere sem večkrat naletela pri analizi anketnega vprašalnika. Ker so anketiranci zapisali veliko živali, je moja raziskovalna naloga nekoliko obsežnejša.

Gospa Ana mi je svetovala, da se obrnem tudi na gospo Nežko Vaupotič, za katero je vedela, da se ljubiteljsko ukvarja z zapisovanjem lokalnih pregovorov. Gospa Nežka mi je prijazno svetovala, kje poiskati literaturo, za kar se ji še enkrat iskreno zahvaljujem.

Nato sem se lotila zbiranja, odbiranja, izpisovanja informacij o pregovorih, šegah in ljudskih običajih na ormoškem območju. Šele nato sem začela pisati raziskovalno nalogo, ki je rezultat mojega dveletnega dela.

Osnova raziskovanja je bila razpoložljiva literatura. Po začetnem prebiranju sem začela luščiti bistvo in počasi je nastajal skelet raziskovalne naloge. Izpeljala sem tudi intervjuja z gospema Ano Ratek, stanujočo na Humu pri Ormožu 70 in Nežko Vaupotič, stanujočo v Ulici Dr. Hrovata 1 v Ormožu.



*Maruška Korpič Lesjak in Ana Ratek.
Foto: T. Fajhtinger.*

* Maruška Korpič Lesjak, učenka Osnovne šole Ormož, Hardek 5, 2270 Ormož.

Živali v ljudskem izročilu in šegah na ormoškem območju

V ljudskem vraževerju predstavlja živalski svet posebno skupino in nekateri ljudje še danes verjamejo, da je človekova usoda tesno povezana z obnašanjem živali. Večino teh vraž si sicer ne moremo tolmačiti z razumsko razlago, saj naj bi bile to le »prazne vraže, brez resnične osnove«. Ohranjenih pa je tudi veliko pregovorov in rekov (izrekov) o živalih, imenovanih tudi rekla, h katerim prištevamo tudi druge, v nekaj besedah izražene misli. V njih so v kratki in jedrnatih obliki povzete življenjske izkušnje in modrosti tukajšnjih ljudi o živalih skozi čas. Po navadi so se pregovori širili in ohranjali v obliki rim, da so si jih lažje zapomnili, medtem ko so reki kratki, včasih tudi duhoviti.

Skoraj vse živali pa res nekako slutijo bližajočo se nevarnost, predvsem pa naravne nesreče. Mnogi ljudje so namreč opazili, da npr. pred potresom postanejo domače živali nemirne in se nenavadno obnašajo. Tako so znani primeri, ko so se kokoši ponoči zbudile, petelini so s kikirikanjem napovedovali jutro, živina pa se je trgala od jasli, ko so začutile, da se bliža potres.¹ Iz tega bi lahko sklepali, da v ljudskem vraževerju nenavadno obnašanje živali pomeni napoved nesreče. Znatno težje pa bi razlagali vraže, pri katerih živalsko obnašanje najavlja ugodno usodo. Tako ljudje verjamejo, da lahko pajek izbere ustrezno loterijsko številko, da kukavica napoveduje bogastvo (denar). Zato so se v domišljiji preprostih ljudi v dolгих stoletjih ustvarila številna verovanja o obnašanju posameznih živali.

Še danes so številni ljudje prepričani, da lahko tudi živali napovejo vreme. To je danes že deloma dokazano, saj se živali ravnajo po nagonu. Tako začutijo naravne spremembe, saj sprememba vremena ne nastopi nenadoma, temveč je to proces. Med ljudmi je razširjena »medvedova« modrost za 2. februar (svečnico): »V brlogu medved se zbudi. Če sončno je, se obrne. Ve, da zima se povrne, in nazaj zaspi. Če pa je mrzlo, pa vstane, ker ve, da je pomlad že tukaj.«² Med najboljše vremenske preroke prištevamo pajke in zeleno žabico. O tem je že leta 1901 pisal Gregorij Pečjak v »Stoletni pratiki dvajsetega stoletja«. Avtor napoveduje lepo vreme, kadar »so živali pri svojem delu vesele in urne«:³

- Če pajki pridno predejo mreže ali čakajo na že napredenih; rege plezajo kvišku; lastovice lete visoko, slavec poje bolj veselo; škranček se dviga v višave; čebele se vračajo kasno domov; mušice plešejo še po sončnem zahodu; petelini zjutraj močno kikirikajo.

Živali napovedujejo slabo vreme, kadar so nestrpne in popuščajo pri svojem delu:

- Če se pajki poskrijejo in le nekateri delajo majhne mreže; kotni pajki se obrnejo v skrivališča; rega leze k tlom; lastovice letajo nizko ob vodi, da si zmoglijo perutnice; petelini večkrat kikirikajo ob nenavadnem času.

Zanimiva je Pečjakova razlaga o tem, kdaj pajki napovedujejo lepo ali slabo vreme: »Lepo vreme napovedujejo takrat, ko delajo nove mreže, stare pa popravljajo. Mreže obešajo na dolge glavne niti in celo ponoči pričnejo delati nove. Slabo vreme pričakujemo takrat, ko jih je pri delu malo ali celo nič. Če pa že kateri dela mrežo, naredi glavne niti zelo kratke. Vetrovno vreme pa pričakujemo takrat, če v sicer suhem vremenu ni nobenega pajka zunaj ali če kateri le začne delati mrežo, pa brez vzroka delo opusti in se skrije. Včasih pa že pri narejeni mreži en del podre in se skrije.«⁴

Napovedovanje vremena v povezavi z živalmi: Ako je dosti kač, dobro bo leto. Če petelin poje popoldne, bo gotovo dež. Če pa petelin poje več dni zapored, dežuje dlje časa. Če se živina poleti v hlevu poti, bo gotovo kmalu deževalo. Če gredo zvečer kokoši pozno spat, bo drugi dan gotovo dež. Če gredo kokoši zgodaj spat, bo naslednji dan lepo vreme. Če se zgodaj preselijo ptiči, hudo čutijo zimo o božiči. Dež bo, če se krave zvečer rade pasejo in nočejo iti v hlev. Dež bo, če goske nizko letajo (tudi sneg). Kričeče vrane prosijo sneg. Ko sove skovikajo, bo lepo leto. V hroščevem letu je mnogo dežja. Najzanesljivejši znanilci dežja so: regljajoče žabe; pes in mačka, ki grizeta travo; mačka, ki sili na peč; mačka, ki pije vodo; speča mačka, ki ima obrnjeno glavo proti nebu; čivkajoči vrabci; kokoši, ki gredo brez preganjanja spat; rigajoč osel. Tudi nadležne muhe in obadi napovedujejo dež.

¹ Radešček Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 195.

² Prav tam, str. 239. V Stoletni pratiki dvajsetega stoletja, ki jo je izdalo Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani leta 1901, se je Pečjak ponorčeval iz »podeželskih« vremenoslovcev.

³ Radešček Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 240.

⁴ Prav tam, str. 240.

Živali na dvorišču

Petelin

Petelin zaradi svojega zgodnjega kikirikanja pomeni budnost in varstvo pred nevarnostjo. Lončen petelinček na strehi kmečke domačije in kovinski petelinček na vrhu cerkvenega zvonika odganjata zle sile in branita hišo in cerkev pred čarovnicami, strahovi, strelo in ognjem. Petelinček na zvoniku pa ima še dodatno vlogo: kot vetrokaz kaže vaščanom smer, od koder piha veter.

Petelin je znanilec jutra. S kikirikanjem oznanja nov dan. Predvsem pa ob njegovem glasu zbežijo vsi nočni strahovi, celo sam hudič. Tako kot kokoš tudi petelin v verovanju preprostih ljudi navadno ne napoveduje nič dobrega. Pravili so, da »če je petelin ali kokot sedem let star; znese jajce, iz katerega se izvali hudič.«⁵ Kdo ve, kolikokrat je petelinovo petje pregnalo hudiča in koliko duš je s svojim petjem rešil, da niso zapadle zlodeju.

Pregovori in reki

Če petelin ne zoblje, tudi ne poje. Če en petelin zapoje, se oglasijo vsi petelini v vasi. Na domačem pragu se petelin lahko repenči. Ne dotikaj se petelina, kadar poje! Peteliniti se. Postavlja se kakor petelin na gnoju. Kjer sta dva petelina na enem dvorišču, je vrišč. Na domačem gnojišču je še petelin junak.

Šege

Nekoč je imel petelin pomembno vlogo v božičnih šegah. Tako so na božični večer prinesli petelina v hišo in rekli, da je »gospodar« prišel v hišo. Vodili so ga trikrat okoli mize, nato pa je dobil božičnega kruha in vina, ki je bilo zanj pripravljeno v posebni skodelici.

Petelin pa je bil povezan tudi s svatovskimi šegami. Kokoš in petelin sta obrambni živali, ki odganjata od bale zle duhove, ki žele tako ali drugače škodovati mladi sreči ženina in neveste. Ponekod je prinesel zadnji večer, preden so vozili balo, svatovski starešina petelinčka in jarico na ženinov dom, v znak, da na grunt prihaja nevesta.

Vraže

Ko so dekleta spomladi videle prvo zrelo jagodo, so jo utrgale in vrgle kokošim. Če jo je pozobal petelin, je bila tisto leto slaba letina, če pa jo je pojedla kokoš, je s tem napovedala dobro letino.

Vremenska napoved

Ohranjene so vraže o petelinu v zvezi z vremenom: Če petelin poje zvečer v mraku, bo slabo vreme. Veselo jutranje petelinje petje pa naznanja lep dan.

Kokoš

Kokoš na Slovenskem na splošno ne najavlja nič dobrega, zlasti pa ne takrat, če poje kot petelin. To bi naj pomenilo nesrečo, navadno smrt. Zato so morali takšno kokoš brž zaklati.

Pregovori in reki

Uboga hiša, kjer koklje pojejo in petelin molči. Kokošji let ne traja dolgo. Prej kura kot jajce. Pišče bolj pametno kot koklja. Beži kot kura (brezglavo). Da bi te kura piknila. Da bi te koklja brcnila. S kurami spat leči (iti zgodaj spat). Lačni kokoši se o prosu sanja. Se drži kot polita kura. Se drži kot mokra kokoš. Se vrti kot kakor koklja v rešetu. Še slepa kura najde zrno. Raztegnjen kot kurja čreva. Tudi črna kokoš ima bela jajca. Veliko kokodajec, malo jajce. Pišče kokoš uči. Bolje danes jajce kot jutri kokoš. Bolje je izgubiti jajce kot kokoš. Bolje je shranjeno jajce kot snedena kokoš. Če kura poje, petelin molči. Le neumna kura vpraša lisico za nasvet. Slaba gospodinja je kakor kokoš, več ko ima, več razmeče. Pridna kura pobere vsako zrno. Kjer kura poje in petelin molči, pri hiši taki vse v redu ni. Kdor poje tujo kokošico, naj priveže svojo za nožico. Raje v oblicah krompir kot pohane piške, kjer je prepir. Pečene piške ne letijo same z neba. Vsaka koklja pred svoja piščeta brska.

Šege

Mast od kokoši, ki so jo pekli na pustni torek, so shranili. Delovala je kot zdravilo.

Nevesta je morala ob svatbi stopiti na jajce in ga streti. Čim laže ga je strla, tem lažje bo rodila.

Vraže

Na Štajerskem so velikonočne jajčne lupine, raztresene okoli hiše, varovale domačijo pred kačami in mravljami. Tako so v vasi Pavlovci verjeli, da petje črne kokoši pomeni nesrečo pri hiši, petje bele kokoši smrt, petje rjave kokoši pa požar.⁶ Na splošno so menili, da »ako bela kokoš poje, pomeni njeno petje smrt pri hiši; petje »žolte« (rumene) kokoši pa pomeni ogenj.«⁷ Pravijo tudi, da če poje črna kokoš, »izpoje« gospodarja, če pa

⁵ Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 211.

⁶ Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 199.

⁷ Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 199.

poje bela, »izpoje« gospodinjo. Z zakolom pa preprečiš oboje. Nasprotna temu je vraža, ki pravi, da če zapoje črna kokoš, bo pri hiši sedmina, če pa zapoje bela kokoš, bo kmalu gostija. Verjeli so tudi, da gospodinje niso smele šivati na pustni torek. Če so namreč šivale, so »kokošim rit zašile in te do velike noči niso nesle jajc«.

Gos

Znana je legenda o goseh, ki naj bi izdale svetega Martina. Martin se je baje skrili pred njimi, ko so ga iskali, da bi mu sporočili, da so ga izvolili za škofa. Na Nemškem je postal patron vremena, zavetnik živali, pastirjev in vojakov, gosi pa morajo za kazen, ker so ga izdale, na dan njegove smrti umreti. Od tu naj bi bila navada, da je treba jesti na Martinovo nedeljo pečeno gos. Tudi to je seveda le legenda. Gosi nimajo s svetim Martinom nobene neposredne zveze, so se pa v zvezi z njim že zgodaj pojavile.

Pregovori in reki

Kjer so gosi, tam je tudi potok. Ni za gos seno. Neumen kot gos.

Vraže in vremenska napoved

Gos je bila nekoč po vsej verjetnosti poganska daritvena žival, povezana z jesenskimi obredji. To dokazuje tudi prerokovanje s pomočjo gosje prsne kosti. Nekoč so, kot je znano, prerokovali iz drobovine in kosti žrtvenih živali. To vedeževanje je ohranjeno tudi pri nas. Če je prsna kost 'Martinove' gosi rjava, bo baje zelo mrzla zima. Če je pa je bila bela, bo veliko snega.

Med ljudmi je razširjena vera, da če letijo pozimi po zraku divje gosi, bo zima zagotovo huda.

Če Martinova gos po ledu plazi, ob božiču navadno po blatu lazi.

Ob koncu januarja začno kokoši pridno nesti, saj »god svete Neže kuram rit odveže«. (21. januar). V zvezi z napovedjo vremena pa je ohranjena vraža: Ako zvečer kokoš poje, bo gotovo naslednji dan dež.

V hiši in pred hišo

Pes

Ogromno je ljudi, ki z veliko pozornostjo skrbijo za svoje pasje ljubljence in jim izkazujejo pozornost, ne da bi jih posebno zanimala njihova simbolika. Med dobrimi

lastnostmi psa so že v antiki poudarjali razumnost, bistrost in zvestobo.

Naloge, ki jih je pes opravljal v »službi« človeka (varovanje domačega ognjišča pred tujci, varovanje pred volkovi in pomoč pri lovu), so zaznamovale simboliko psa.

V krščanski ikonografiji ima pes tako pozitivno kot negativno podobo. Z negativnega vidika so psa videli kot simbol nevoščljivosti in požrešnosti. Obe pregrehi izvirata iz vedenja psov, ki se včasih tako nažrejo, da potem bruhamo, hkrati pa drug drugemu zavidajo dober grižljaj in so se pripravljene stopiti zanj. Med krščanskimi simboli predstavlja lenobo, saj rad poležava in drema na soncu, ali naglo jezo, ker je pri hranjenju zelo popadljiv. Zaradi pogostega parjenja je obenem podoba nečistosti. Beseda psica je zato že zgodaj postala zmerljivka za ženske, ki jim ni mar zakonska zvestoba. Tudi v krščanstvo sta se prenesla zvestoba in vdanost gospodarju. V viteški kulturi je bil pes nepogrešljiv spremljevalec plemičev. Psi so tudi atribut različnih svetnikov, med njimi sv. Huberta, sv. Evhastija, sv. Bernarda. Nekatero pasme so po njih dobile ime, npr. bernardinec.

Pregovori in reki⁸

Izgovor je dober, četudi ga pes na repu prinese. Ako dva psa eno kost glodata, se spreta. Ako ima priklenjen pes tudi odveč kosti, jih drugemu ne prepusti. Dvoje psov na kost eno, koljeta se med sabo. Naj je kost še tako velika, za dva psa je premajhna. Četudi ima priklenjen pes odveč kosti, drugemu jih ne prepusti. Na eni verigi imata dva psa med seboj mir, pri eni kosti pa vselej prepir. Ne budi psa, ki spi! Pes, ki laja, ne grize. Pes, ki molči in nič ne laja, globoko zobe zasaja. Po vasi brez psov greš lahko brez palice. Boječ pes huje laja kot grize. Pazi na besedo kot pes na kost. Na siromaka vsak pes laja, bogatemu pa z repom maha. Gola kost še psu ne tekne. Tudi pes ima rad pri jedi mir. Kdo ve, kam pes taco moli. Laže, kot pes teče. Bo bogat kot pes rogat. Še pes ve, da je najboljšo meso pri kosti. Še psu bi tega ne privoščil. Še pes ga ne bo povohal. Kdor je skop, mu bodo psi skopali grob. Rad vzameš, ako ti tudi pes na repu prinese. Slabo je, če je treba lovskega psa na lov nesti. Pes leži na slami; sam je ne je, drugim je pa tudi ne da. Kdor kosi od kraja, psa pusti, naj laja.

⁸ Bojc, Etbin, Pregovori in reki na Slovenskem.

Šege, vraže⁹

Pes na splošno ne napoveduje dobre usode. Tako navadno po ljudskem verovanju najavlja smrt ali kakšno drugo nesrečo. Nekateri zato mislijo, da vsak pes sluti, čuti ali celo »vidi« smrt. Kadar psi ponoči ali pa tudi podnevi tulijo okoli hiše, v kateri je kdo bolan (ali pa tudi ne), pravijo, da to pomeni smrt.

Če pes ponoči otožno zavija – na katero stran je obrnjen, pri tisti hiši bo kmalu nekdo umrl. V Pavlovcih pa trdijo, da vidi smrt samo tisti pes, ki ima nad očmi bele in rjave lise. Kadar jo zagleda, začne zavijati ali tuliti. To je zanesljivo znamenje, da bo nekdo v vasi zanesljivo umrl, in sicer v tisti hiši, proti kateri je pes obrnjen.¹⁰

Na tomaževo (21. decembra) gospodinja ne sme peči kruha. To je najkrajši dan v letu. Pod mizo pride črni pes in se ne da prepoditi. Zato mu moraš dati največji kos pečene kolača. Pes vzame kruh in zbeži.

Ohranjena je panjska končnica, na kateri je umetnik narisal v zboru zadovoljnih zverin na lovčevem pogrebu psa kot edinega žalostnega pogrebca.

Če želiš, da bi te imel pes rad, »daj psu košček kruh, ki si ga poprej trikrat segrel pod pazduho. Ko bo pes kruh pojedel, se ne bo več ločil od tebe. Postal ti bo zvest kot pes!«

Vremenske napovedi

Če je dež prvi dan »pasjih dni« (pasji dnevi so od 23. julija do 23. avgusta), bo deževalo štirinajst dni. V nasprotju pes-volk pomeni pes nekaj toplega, volk pa nekaj mrzlega. Poleti imamo »pasje dneve« in »pasjo vročino«. Pozimi pa imamo »volčje noči« – to so mrzli dnevi med božičem in Sv. tremi kralji. Vse zle sile so imele v času slabotnega sonca največjo moč.

Mačka

O mački je v ljudskem izročilu ohranjenih veliko vraž. Če mački vržeš kruh, se vselej najprej strese, preden ga požre: to pa zato, da Sv. duha strese iz kruha. Zato moraš najprej kruh poljubiti, preden ga vržeš mački. Ljudje verujejo tudi v vražo o mačkinem repu, v katerem naj bi imel maček sedem hudičev. Kadar maček spi, mu rep nikoli ne miruje, ker »v njem hudiči migljajo«. Tako menijo, če gre mačka pred človekom čez cesto, da se mu

bo gotovo pripetila nesreča. Zato moraš takrat, če ti (črn) maček steče čez cesto, na tistem mestu trikrat pljuniti in ne boš nesrečen. Mačkino obnašanje pa najavlja tudi obisk: če se mačka umiva, pride obisk. Tudi če si s taco čisti glavo, od tiste strani bo še isti dan prišel kdo k hiši.

Pregovori in reki

Če mačke ni doma, miši plešejo. Ples imajo miši, če mačke ni pri hiši. Mačka prede pozimi: drv ni, drv ni! Ne kupuj mačka v žaklju! Prenaša ga okrog kot mačka mlade. Beseda besedo prinese, mačka pa miš. Bežite, miši, kjer so mačke v hiši! Kadar mačke doma ni, so miši gospodarji. Kjer ni mačke, tam gospodarijo miši. Kdor ne hrani mačke, hrani miši. Mačke ne pošiljaj po maslo. Maček v žaklju. Mačka ima (pijan je bil). To niso mačje solze (to ni kar tako). Prenaša ga okrog, kot mačka mlade. Mačkine solze so lažnive. Sita mačka lovka, lačna mačka tatica. Žena, ki nima rada mačke, tudi za moža ne mara. Marsikaj je z mačjega stališča gledano prav in lepo, z mišjega pa grdo. Ne posodi mu drugega kot starega mačka, ki sam nazaj pride! Dobra žena, čedna kuhinja in pridna mačka so potrebne vsaki hiši. Sovražna sta si kakor pes in mačka. Hodi kakor mačka okrog vrele kaše. Kadar mačka najbolj spi, treba je lonec pokriti. Četudi mačka spi, pokrij lonec! Če mački na rep stopiš, pa zacvili. Če mačka lahko škofa gleda, pa jaz ne bi tebe. Priliznjen kot mačka.

Šege

Velikonočnega žegna so deležne vse domače živali, le mačka ne »ker se hudič večkrat v obliki mačke prikaže«.

Vraže

Če vam črna mačka prekriža pot, se vam slabo piše. Vsaj tako pravijo vraže. Na splošno je maček »hudičeva« žival in še posebej usoden, če je črn. Pa tudi mačke drugačne barve navadno ljudem ne prinašajo sreče.

Bodi polna luna ali mlaj, kjer se mačke trgajo, kreganja se nadejaj. Če se mačka umiva, bo nekdo prišel na obisk. Če mačka kihne, to pomeni srečo. Kost črne mačke te naredi nevidnega. Če ti črna mačka prekriža pot, to pomeni nesrečo. Če mačka hudo mijavka in pes tuli, pomeni, da se bolniku v hiši bliža zadnja ura. Kdor pogoltne mačjo dlako, dobi jetiko. V veliko prijaznejši vlogi so bile mačje dlake v kresni noči, saj so pomagale najti zaklade. V kresni noči namreč »cvetijo zakladi«. Tisti, ki se v kresni noči opolnoči odpravi iskat zaklade, naj ima v žepu »dlako devetih mačk, ščepec žegnane

⁹ Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 210.

¹⁰ Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 211.

soli in bedro zelene žabe«! Zagledal bo lučko in tam mora kopati. Tam je zaklad.

Vremenske napovedi

Če mačka sili za peč, bo hud mraz. Če mačka se umiva, napoveduje drugo vreme. Če v svečanu (februarju) mačka na soncu leži, v sušcu (marcu) spet rada za peč pribeži.

Miš

Pregovori in reki

Če mačke ni doma, miši plešejo. Miši lovi, kar mačka rodi. Ples imajo miši, kadar mačke ni pri hiši. Boljša živa miš, kot mrtev lev. Je reven kot cerkvena miš. Praznega skednja se miš hitro naveliča. Pol miš pol tič. Moker kot miš. Gleda ko miš iz moke. Samo za mišjo dlako je manjkalo.

Šege

Miši so povezane s svetnico Jedert. Njen god (17. marec) je začetek pomladnega dela na polju in konec zimske preje. Tega dne menda miši pregriznejo predicam nit.

Vremenska napoved

Ljudje verjamejo, da bo takrat, kadar se pojavi veliko miši, hudo leto.

Muha

Pregovori in reki

Hudič v sili tudi muhe žre. Lev muh ne lovi. Je siten kakor muhe pred dežjem. Kdor hodi za muho, ga ta pripelje do gnoja. Kdor se pozimi dobro hrani, se poleti lahko muham brani. Kjer je med, tam so tudi muhe. Muhe lovi, bike izpušča. Postave so kot pajčevina: muhe drže, čmrlje izpuste. Na žlico medu se ujame več muh kot v sod kisa. Iz muhe delaš slona. Videla baba muho na zvoniku, a zvonika ni videla. Še muha išče kruha. Kratkotrajen kot muha enodnevnica. Siten kot podrepna muha. Ubiti tri muhe na en mah. Ni od muh. Sili kot muha na med.

Vraže

O muhi ni znanih veliko vraž, znana je vraža o *črnih muhah*, saj naj bi po bližnjem srečanju z njimi ljudje postali alergični na ugrize insektov.

Vremenske napovedi

Kadar dojde Sveti duh, donese poln žakelj muh. Pred svetim Vidom muhe napovedujejo dneve prav suhe. O svečnici mušice, pozneje še rokavice. Če se igrajo v

marcu mušice, vzemi rokavice. Pred dežjem so muhe nadležne.

Znane so tudi napovedi dobre ali slabe letine.

Če je leto mušno, je tudi krušno. Če je dosti muh, je dosti kruha.

Pajek

Pajek velja med ljudmi za nekakšno »sveto žival«, saj vera preprostih ljudi ne dovoljuje, da bi ga človek pokončal. Sicer v življenju nimaš sreče. Zato ga rajši odnesejo iz hiše.

Pregovori in reki

V slogi bo takrat svet, ko se bo hodila muha s pajkom na sonce gret. Ujel ga je v mrežo kot pajek muho. Zaradi ene muhe si pajek ne splete mreže.

Vraže

Vraža pravi, če pajek pride od stropa in se potem vrne, prinese srečo, če pa se pajčevina prej pretrga, prinese nesrečo. Bila je tudi vraža: kadar vidiš, da se zjutraj pajek spusti po nitki pred tebe, to pomeni skrb in delo. Če pa to opaziš zvečer, pomeni srečo za prihodnji dan. Ljudje so verjeli, da si lahko s pomočjo pajka zagotovijo srečo v prihodnosti. Verjamejo tudi, da lahko pajek izbere ustrezno loterijsko številko.

Vremenska napoved

Pajki pa po prepričanju ljudi lahko tudi napovedujejo vreme, so torej vremenski preroki.

Mravlje

Marsikje na vasi pravijo: če mravlje bežijo od hiše, je to znamenje, da bo hiša pogorela ali se bo zgodila kakšna druga nesreča. Ali pa, če lazijo mravlje okoli hiše, bo kmalu v hiši nekdo umrl. Ko spomladi prvič prideš do mravljišča, si moraš trikrat vreči mravlje čez ramo, da boš potem vse leto marljiv kot mravlja. Verjamejo tudi, da napovedujejo slabo vreme: Ako pridejo iz zemlje ob steni mravlje, posebno še tiste s krili, bo še isti dan nevihta z močnim grmenjem. Ker veljajo mravlje za delavne živali je znan pregovor »priden kot mravlja«. Če pa je veliko mravelj na kupu, ljudje verjamejo, da bo hitro dež.

Na strehi in pod streho

Vrabc

Pregovori in reki

Bolje vrabc v roki kot golob na strehi. To novico že vrabci čivkajo. Zadovoljen kot vrabc v prosu. Bo vrnil kakor vrabc prosu. Ne brani vrabčku piti iz studenca, saj ga ne bo popil! Stari vrabc se ne boji strašila, ampak tistega, ki je strašilo nastavlil.

Golob, grlica

Golob simbolizira mir in ljubezen. Golob/golobica se pojavljata tako v besedni in likovni umetnosti, kot tudi v običajih starega (antičnega) in sodobnega časa. Golobja simbolika je prav pestra, največkrat se nanaša na mir in ljubezen.

Starim Grkom se je zdel paritveni ples golobov, ki ga spremljata značilno gruljenje in kljunčkanje, živa, bogata podoba ljubezenske igre. Golobe so poznali po nežnosti in ljubeznivem značaju. Ne samo v klasični Grčiji, temveč tudi v številnih drugih kulturah Sredozemlja in prednje Azije je golob simbol ljubezni, zvestobe, nežnosti, miline, nedolžnosti, pa tudi ljubezenske izpolnitve, gorečnosti, naslade in plodnosti.

Motiv goloba/golobice, kot tradicionalnega simbola miru, je znan v svetopisemski pripovedi o Noetu. Bog ga je po svojem načrtu rešil pred smrtjo in uničenjem, ki sta prišla z vesoljnim potopom. Ko je bila zemlja poplavljenjena in je ladja plavala na vodah potopa, je Noe z ladje spustil golobico, ona pa mu je prinesla ozelenelo oljčno vejico in mu tako sporočila, da se vode umikajo. To je bilo znamenje, da se je Bog pomiril z ljudmi in da je rešitev za njega, njegovo družino in živali, ki so bile z njim na ladji, blizu.

V poznejših stoletjih se je golob z oljčno vejico v kljunu uveljavil kot univerzalni simbol upanja in miru.

Pregovori in reki

V pregovorih kot »boljši je vrabc v roki, kot golob na strehi« nam sporoča tudi življenjske modrosti. Golobe izpuščajo, vrabce pa lovijo. Pečeni golobje nikomur v usta ne lete. Zima je bela kot golob, pa vendar volčjih zob. Če golob med orle zaide, gotovo smrt najde. Padlo je izpod neba kot pečen golob. Vsak golob ne prinese oljne vejice. Kjer ljudje v miru žive, jim ptice rajsko žvrgole.

Šege

Ljubezen je najlažje pojasniti simbolno s parom golobov. Izpustitev belih golobov na poroki simbolizira obvezo med ženo in mozem, da se bosta spoštovala, si nudila vzajemno podporo in ljubezen. Njuno skupno potovanje se začne z izpustitvijo golobov, ki odletita v nebo, da bi se združila na novem potovanju, kar simbolizira novo skupno pot žene in moža.

Vraže

Med ljudmi je bilo razširjeno verovanje, da če v bližini hiše poje grlica, bodo tam kmalu zagotovo dobili otroka.

Lastovica

Lastovica je nenavadno spretna letalka. V letu nabira hrano, v letu krmi mladiče, v letu spleta gnezda, v katera se nezmotljivo vrača leto za letom. Trdno, čvrsto in varno je zgrajeno to gnezdo. Leta in leta ga ni treba popravljati. Gradita ga oba – samec in samica.

Lastovica je vedno bila, in vedno bo, ljuba in zaželjena sostanovalka v kmečki domačiji. Lastovičje gnezdo pod streho ali v hlevu prinaša srečo in blaginjo ter varuje pred ognjem in strelo. Lastovka v številnih kulturah že od nekdaj simbolizira začetek pomladi.

Obstaja več vrst lastovk, pri nas najdemo kmečko lastovko in mestno lastovko. Konec marca ali v začetku aprila priletijo k nam in se na jesen odselijo v tropsko Afriko.

V svetu ptičje simbolike je lastovka najzanesljivejša znanilka pomladnega prebujanja in simbol vračanja življenja, novega upanja in življenjske radosti. Naznanja nov začetek, menjavanje in obnavljanje pa tudi stalnost, saj se vedno vrača v isto gnezdo. Ker je ptica selivka, lahko simbolizira tudi samoto, selitev in ločitev. Ljudska modrost pravi, da je lastovica srečna ptica; je simbol stalnosti, saj se vedno vrača v isto gnezdo. Zaradi spretnosti in domiselnosti pri oblikovanju svojega doma je bila v antiki simbol bistrosti in nadarjenosti. Njena razumnost se kaže tudi v tem, da gnezdi v bližini človeka, kar mladiče varuje pred morebitnimi plenilci.

Lastovka spada med naše najbolj znane ptice. Opevajo jo pesmi, opisujejo basni in pravljice.

Pregovori in reki

Lastovica glasno pride, tiho odide. Lastovica in gost prineseta v hišo radost. Vsaka lastovka pozna svoje

gnezdo. Ena lastovka še ne prinese pomladi. Če lastovica odide iz doma, sreča z njo odroma.

Vraže

Ljudje pravijo, da lastovke prinašajo k hiši srečo; če pa podstrešje zapustijo, srečo odnesejo. Torej, kjer gnezdijo lastovke, je sreča doma. Verjeli so tudi, da lahko lastovke obvarujejo hišo pred požarom. Če pa jim človek iz hudobije razmeče gnezdo, ptice iz maščevanja nanosijo goreče oglje na streho, da se vžge. Menili so tudi, da obnašanje ptice lastovice lahko najavlja smrt. Če si lastovka spomladi pri hiši naredi gnezdo in ga kasneje zapusti, bo tukaj zagotovo kdo umrl. Ljudje v naših krajih tudi verujejo, da bo kmalu deževalo, če poleti lastovke nizko letajo.¹¹

Lastovičje gnezdo prinaša srečo, po drugi strani pa hiši, ki jo lastovice zapustijo, grozi nesreča (srečo odnašajo). Lastovica naj bi namreč imela dar jasnovidnosti, zato, kadar zasluti nesrečo, zapusti svoje gnezdo.

Ni dobro slišati lastovice prej, kot si jo videl. To bi pomenilo, da te bodo ženske v vasi še vse leto vlekale po zobeh. Srečna hiša, v kateri gnezdi lastovica!. Gorje pa tistemu, ki bi razdril gnezdo. V hišo bi udarila strela, v njej bi se naselila bolezen in ubožstvo, v hlevu pa bi poginila živina.

Vremenske napovedi

Lastovica s svojim odhodom na jug določa čas jeseni v naših krajih in s svojo vrnitvijo v domače gnezdo naznanja prihod pomladi. Lastovica, topla ptica, ali rumena bo pšenica?

Tako so otroci nekdaj pozdravljali prve lastovice, ki so se vrnile iz toplih krajev. Med ljudmi je zelo razširjeno tudi prepričanje, da če lastovica nizko leta, da bo kmalu dež.

Štorklja

Tako kot lastovica je štorklja kmetova prijetna in prijazna sostanovalka. Gnezdo si naredi na strešnem slemenu ali kar na dimniku. V hišo, na kateri gnezdi štorklja, ne udari strela, zato kmetje vabijo štorklje tako, da jim na dimnik nastavijo kolo ali kaj podobnega, da jim olajšajo gradnjo gnezda. Vsako leto se pari nezmotljivo vračajo v stara gnezda.

Vraže

Tako kot lastovici se tudi štorklji ne sme razdreti gnezdo. Človeka, ki bi ji razdril gnezdo, bi menda štorklja vrgla v ogenj ali pa bi postal mutast. Zelo razširjena je tudi vraža, da če letajo okrog hiše štorklje bodo kmalu zibali.

Nočni ptiči (sova, čuk)

Marsikje po naših krajih je še dokaj živa vraža, da nočni ptiči, predvsem sova in čuk, navadno ne pomenijo nič dobrega in napovedujejo smrt. Le v redkih primerih ti ptiči najavljajo tudi srečno usodo. Kadar priletita sova in čuk blizu kake hiše, bo v bližini kmalu smrt. V Pavlovcih na Štajerskem naznanja čukovo ukanje vedno smrt.¹² V okolici Ormoža verjamejo: Če poleti ob večerih v bližini hiše poje čuk ali sova, bo v bližini gotovo mrlič. Sova in čuk sta nočna ptiča, ki se pogosto zadržujeta ob viru svetlobe. Ker pa je nekoč bilo na podeželju v navadi, da so ljudje ponoči bedeli ob težkem bolniku, ni čudno, da se je razširila vera, da sova in čuk napovedujeta smrt. Nočni ptiči so se namreč radi zadrževali ob razsvetljenih oknih, kjer so ljudje bedeli ob bolniku. Vraža, da sova in čuk napovedujeta smrt, se je verjetno najbolj razširila v času velikih epidemij, ko je dnevno umiralo veliko ljudi. Nekateri pa so verjeli, da skovikanje čuka ali skovirja, ki mu pravijo tudi smrtni ptič, ne pomeni vedno smrti in nesreče. Pomembno je, kako se čuk ali skovir oglašata, saj če npr. skovir vriska, bo v bližini kmalu svatba. Ponekod pa so sove napovedovale tudi dobro letino. Če sova uka, bo dobra letina, zlasti za proso in vino: »Spomladi sove ukajo, jeseni pa pivci« in »Če sova na začetku leta poje, naznanja dobro letino«.

Kukavica

V mnogih slovenskih krajih kukavica napoveduje srečo ali nesrečo. Ljudje še danes verjamejo, da kolikokrat zapoje kukavica, kadar jo človek spomladi prvič sliši, toliko let bo človek še živel. Marsikje pa je ohranjena vraža, da oglašanje ptice kukavice lahko napoveduje bogastvo ali revščino. V žepih so zmeraj morali imeti ljudje kovan denar in s temi kovanci so ob prvem spomladanskem oglašanju kukavice rožljali (»mešali denar«). Tako so po verovanju vse leto imeli veliko denarja. Torej, če imaš spomladi, ko prvič slišiš kukavico, pri sebi denar, ga boš imel vse leto zadosti. Gorje pa, če ga nimaš, saj ti ga bo vse leto primanjkovalo.

¹¹ V tem primeru ne gre le za vražo, saj je znano, da pred slabim vremenom mušice letajo nizko (mušice pa so lastovičja hrana).

¹² Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 197.

Sraka

Tudi sraka najpogosteje napoveduje smrt. Če se sraka oglašča na hiši, bo v njej kmalu ležal mrtvec, četudi so bili vsi v hiši zdravi. Verjeli pa so tudi, če sraka zjutraj vrešči, da to pomeni skorajšnji obisk ali pošto.

Pregovor

Dereš se kot sraka. Kradeš kot sraka.

Vrana

Vrana na splošno napoveduje nesrečo. Tako so verjeli, da če se v bližini dere vrana, pomeni, da se ti bo zgodila nesreča.

Pregovor

Lačna vrana se ne zmeni za strašilo. Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane. Vrana vrani ne izkljuje oči.

V panju

Čebela

V starih časih so ljudje čebele še posebno spoštovali. Kristjani posebno zato, ker čebele nabirajo vosek za cerkvene sveče, ki gorijo pri sv. mašah. Zato so ljudje pravili, da »čebele ne crkujejo, temveč umirajo«. Bila je tudi vraža, češ da se pri hiši, kjer imajo čebele, ne smeta dva brisati z isto brisačo. Lastnik čebel tudi ne sme preklinjati, saj bodo tistim, ki bodo to počeli, čebele nabrale le malo medu. Trdili so tudi, da se čebele ne smejo nikoli kupiti ali prodati za denar. Lahko se le zamenjajo za kakšno drugo stvar, drugače lastnik ne bo imel sreče z njimi. Tudi na sejnih niso smeli prodajati čebel, prodajali so le vosek in med.

Pregovori in reki

Čebele moža postavijo ali uničijo. Človek po svetu, kakor čebele po cvetu. Dokler lipa cveti, ne manjka ji čebel. Kakršen panj, take čebele gredo vanj. Sršeni, ose in čebele bodo vedno prepirljive. Pajek išče strup, čebela med. Tat, ki cerkev okrade in čebele ukane, se kmalu najde. Roji čebel, ki uidejo, gredo v Ribnico. Devet čebel za eno oso, devet os za enega sršena, devet sršenov za enega gada. Marljiv kot čebela. Len kot trot. Mu strežejo kot čebele trotom, ko se pripravljajo na roj. Dokler lipa cveti, ji ne manjka čebel. Izza panja je lahko streljati.

Vraže

Znana je vraža: Če čebele na sveti večer opolnoči šumé v panju, bo letina dobra, če pa so mirne in tiho, se obeta slaba letina.¹³

Gospodarjevo smrt je treba naznaniti tudi čebelam. Potrkati je treba na vsak panj in reči: »Čebelice, gospodar je umrl!« Če bi tega ne naredili, bi umrle tudi vse čebele tega gospodarja.

Čebele imajo od nekdaj posebno mesto v srcu slovenskega kmeta. Čebelar nikdar ne bo rekel, da so čebele poginile, tako kot bi rekel o drugih živalih. Čebela umre, tako kot človek.

K čebelnjaku so nekoč polagali vrbove mačice, da bi čebele nabrale več medu.

Vremenske napovedi

Če je svečnica topla, sončnega vremena, bodo čebele bogate, dobrega plemena. Svečnica jasna, obeta čebelicam hrasta. Listopada gredo duše v nebo, kakor čebele iz panjev. Tri dni pred sv. Jernejem in tri dni po sv. Jerneju je najboljša za čebele ajdova paša. Ob mali maši je konec čebelne paše.

V hlevu

Konj

Nekoč so ljudje verovali, da konj vidi človeka devetkrat večjega, kot je v resnici.¹⁴ Konj menda stalno premišljuje, kako bi človeka ubil, a si ga ne upa. To pa le zato, ker ga vidi devetkrat večjega. Tako je bila v okolici Ormoža ohranjena vraža: Ko so peljali s konjsko vprego mrliča od hiše, konj ni smel pogledati ne na desno ne na levo, sicer bi tam zagotovo kdo umrl.

Od nekdaj je imel konj izjemno vlogo kot pomočnik ljudem in bogovom. Bil jim je prevoznik in nerazdružljiv prijatelj. Konj je legendarna žival, ki jo opevajo stare šege, miti, zgodbe in pripovedi. V slovanskih časih je pomenil rodovitnost. Starodavni bog Vesnik, ki je v naše kraje prinesel pomlad, je jahal na konju. Tudi zeleni Jurij, njegov naslednik, menda prijaše na konju. Tako pravi belokranjska pesem:

¹³ Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 196.

¹⁴ Radešček, Rado, Slovenske ljudske vraže, str. 201.

Prošel je prošel pisani vuzem,
došel je, došel zeleni Juraj,
na zelenem konju, po zelenem polju.



*Delo s konjsko vprego na travniku.
Okolica Ormoža, 50. leta 20. stoletja.
Iz etnološke fototeke PMPO, enota Ormož.*

Pregovori in reki

Za dobrim konjem se rado praši. Podarjenemu konju ne glej v zobe! Glej, da ne prideš s konja na osla. Če konja ni, je pa osel dober. Če nimaš konja, rabi osla. Če bi ne bilo konj, bi bil osel na vrhu. Če vidiš belega konja, misli na podkev. Hitremu konju ni treba ostroge. Dober konj ne potrebuje biča. Konja, ki sam teče, ni treba tirati. Oves spodbada konja. Tisti, ki kupi konja, kupi tudi oglavnik. Ne beli si las, kje boš dobil uzdo, preden nimaš konja. Ne kupuj konja brez uzde. Za konjem naj gre še uzda. Od gospodarjevih oči se konj redi. Kjer je veliko konj, tam je gotovo eden krumpast. Konj, ki ima dva gospodarja, se ne preobje. Konj za sto zlotov tudi crkne. Tudi najboljši konj se včasih spotakne. Žejen konj motne vode ne gleda. Konja merijo po pedi, ljudi po pameti. Kadar konja lovijo, mu ovsu molijo. Ako bi ljudje ne mrlili in konj ne drli, bi bili že davno svet podrli. Zmeraj je na poti, kakor sv. Jurij na konju. Čevljarjeva žena in kovačeva kobila sta vedno bosii. Konj in jezik se rodita brez uzde. Srebrno sedlo ne naredi dobrega konja. Uzdo že imam, drugo bo žena prinesla. Beseda ni konj. Beseda ni konj, pa se vendar zgodi, da človek zaradi besede s konja zleti. Močan kot konj. Hiter kot konj. Žene, pipca in konja ne posojaj. Neroden kot konj. Ima jezik kot kobila rep. Pametnega kočijaža tudi slepi konj pripelje domov. Konj pravi: v beg ne tiraj me, navzdol ne jezdi me, po ravnem goni me, v hlevu ne pozabi me! Podnevi jahač vidi konja, ponoči konj vidi jahača – trdi star pregovor. (Konj ima čute mnogo boljše kot človek).

Šege

- Ob pustu

Štajerska pustna šema, z imenom rusa, predstavlja konja. Rusa je bil stari slovanski duh, ki je nastopal v podobi konja. Za pustno podobo ruse sta potrebna dva fanta, ki stopita s hrbtom skupaj, pokrita sta z rjuho, eden od njiju drži metlo (konjev rep), drugi pa drog s starim piskrom (konjev vrat in glava). Ruso vodijo po vasi s pesmijo:

»Belo ruso vodimo, konjem srečo prosimo, zobe ji ne dajemo, z meglo jo napajamo«. Ob koncu obhodov gredo z ruso k potoku in vržejo metlo in lonec v vodo z besedami: »Smo ruso v vodo stivali, konjem srečo sprostiti, zdaj bomo pa pobirali, da bomo težko nosili.« Nato odidejo po vasi nabirat darove.

- Ob štefanovem

Zavetnik konjev je sv. Štefan. Krščanski svetnik je v svoji vlogi nadomestil pogansko sončno božanstvo Svetovida. Ta je imel 300 konj – toliko, kot je bilo po starem slovanskem koledarju dni v letu. Sveti Štefan je nadomestil tudi staroslovanskega boga Velesa. Spomin na davno žrtvovanje konj temu staremu bogu je danes ohranjeno darovanje lesenih ali voščjenih konjičev v cerkvi sv. Štefana (26. december). Tega dne so po naših vaseh fantje prihajali v cerkev na okrašenih konjih, gospodarji so se s konjsko vprego vozili po vaški okolici, gospodinje pa so pripravljale darila za svetošefanske kolednike, ki so tega dne hodili od hiše do hiše in nabirali darove.

- Svatovske šege

Da čarovnice ne bi mogle škodovati konjem, so le-tem obešali rdeče trakove na komat (hamot). Tudi svatovske vozove so krasili z rdečimi trakci, saj je rdeča barva staro, preizkušeno obrambno sredstvo proti čarovnicam in vsem zlim duhovom.

Bila je šega, da ženin in nevesta nista smela plesati na svoji svatbi pred polnočjo – da ženinu ne bi poginili konji. Na svatbi so bile v navadi tudi razne šaljive svatovske igre. Prignali so kako pustno žival, ki je oponašala konja ali osla.

Vraže

Po davnem verovanju so bili konji varuhi proti zlim silam, zato so konjske lobanje nekdam obešali na pročelja hiš in jih razpostavljali po poljih, da bi s tem zemlji zagotovili rodovitnost.

- Konjska podkev

Iz železa kovana konjska podkev ima magično obrambno moč in zavzema prvo mesto med predmeti, ki prinašajo srečo. Temu varovalnemu sredstvu se ni odrekel niti sodobni človek. Podkev je s svojo obliko podobna luninemu prvemu kraju. Podobna je tudi živalskim rogovom.

Sreča je, če najdeš podkev na cesti. Posebna sreča je, če najdeš podkev skupaj z žebli! Najdeno podkev je treba pobrati! Če ti jo kdo daruje, jo moraš vzeti, da se ne zgodi kaj hudega! Sreča se podvoji, če najdeno podkev pribiješ nad hišni prag!

Hišni prag je bil nekdanje sveto mesto. Pod prag so pokopavali mrtve. Da postane podkev varovalno sredstvo, talisman, proti demonom, čarovnicam in drugim zlim bitjem, jo je treba pribiti nad hišni prag, in sicer s krajci navzdol!. Podkev je treba vedno pribiti na zunanji strani hišnega vhoda, ne znotraj hiše! Tako preprečimo, da ne bi magična moč, ki se skriva v podkvi, odtekala iz hiše.

Krava

Pregovori in reki

Je dal bog kravico, pa tudi travico. Najprej kravco, potem pa štalco. Kamor je šla krava, naj gre še tele. Če krava veliko veka, ima malo mleka. Tudi črna krava ima belo mleko. Krava črna, mleko belo. Eden dobi kravo, drugi pa še repe ne. Še krava bi se ti smejala. Ima dolg jezik kakor krava rep. Ko je krava iz hleva, zastonj zapiraš vrata. Krava pri gobcu molze (treba ji je dati jesti). Kravo lovi za roge, ne za rep. Pri praznih jaslih muka tudi najboljša krava. Ponoči je vsaka krava črna. Težko njemu, ki z babami gospodari in s kravami vozi. Ženska reče karbodi; krava vleče kambodi. Ob ajdovi setvi imata dela krava in fara. Toliko se razume na to kot krava na boben. Kočarjeve krave pa mlinarjeva praseta se ogni. Krava je pol življenja pri hiši. Vsaka krava je bila nekdanje tele. Vsako tele ima svoje veselje – vsak osel pa svoj posel. Okoli zlatega teleta svet na sapo pleše. Kadar stare krave bezljajo se trese ves svet. Vsako tele ima svoje veselje, vsak bik ima svoj štrik, vsak osel ima svoj posel, vsak vol ima svoj prav. Nisva krave skupaj pasla (nisva si enakovredna). Pristoji mu kot kravi sedlo. Krave se ti bodo smejale. Gleda kot tele v nova vrata. Lačna krava vidi jasli. Dan in kravo moraš loviti za roge, za rep ju ne obdržiš. Kdor se za tele pravda, kravo

zapravi. Za tele se pravdajo, pa kravo zapravdajo. Ena sama krava se nikoli ne bode (za prepir je treba dva).

Šege

Pomladi, ko je zmanjkovalo krme, so kmetje in živina težko pričakovali začetek paše. Praznik zelenega Jurija (24. april) je bil vedno težko pričakovan dan. Po mnogih krajih naše dežele so zelenega Jurija pozdravljali kresovi in pesem:

Pridi, pridi, sveti Juri,
gor na breg nam zakuri,
skoro bomo krave pasli,
nemamo kaj v jasli dati.

Binkoštna rosa je imela nekdanje čarodejno moč. Dekletom je naredila lep obraz. «*Binkoštna rosica, daj, da bodo lepa moja lica!*» so prepevale mladenke, medtem ko so lovile jutranjo roso. Ta čudodelna rosa je bila koristna tudi za krave. Dobile so več mleka. Naloviti pa je bilo treba binkoštno roso zelo zgodaj zjutraj, še pred sončnim vzhodom, drugače so jo pobrale čaravnice!

Ob božiču so kmetje v božični noči ukradli sosedu tri bilke slame, jih položili na božično mizo navzkriž in pri tem zmolili tri očenaše. Njegove krave so tako v prihodnjem letu imele dovolj mleka.



*Delo s kravjo vprego na njivi.
Okolica Ormoža, 50. leta 20. stoletja.
Iz etnološke fototeke PMPO, enota Ormož.*

Vol

Pregovori in reki

Bolje snedeno jajce kakor sneden vol. Bolje danes prihranjeno jajce kot včeraj pojeden vol. Bolje jajce v miru kot vol v prepiru. Od enega vola ni dveh kož. Gredo voli k jaslim, ne jasli k volom. Od vola se voli

uči orati. Vol je vol, če mu tudi rog odbiješ. Človeka za jezik, vola za rogove vežemo. Kdo bo starega vola voziti učil. Med voli si je lahko pridobiti veljavo. Tovor čuti vol, ne gospodar. Bulji vate kot vol. Vsako tele ima svoje veselje, vsak bik ima svoj štrik, vsak vol ima svoj prav.

Vremenske napovedi

Če na veliki petek dežuje, se vol joče (ker bo slaba letina).

Bik

Bika se drži sloves grobe in nepremišljene živali. Bika, to mogočno žival, so častili vsi stari narodi. Zaradi divje narave in bojevitosti je bik tudi podoba surove moči, slepe drznosti in neustrašnosti. Zaslepljen od besa lahko napade tudi medveda in leva. Ni mu mar, če svojo drznost plača z življenjem. Takšno ravnanje mu je prisluzilo sloves nepremišljene, zaletave živali, grobega silaka, ki raje stavi na svojo grdo glavo kot na pamet.

Na simbolni ravni se danes najpogosteje srečujemo z bikom v horoskopih. Ti pomeni so vezani le na osebe, ki so rojeni v mesecu bika (od 21. aprila do 21. maja), vendar med ljudmi najdemo tudi takšne, ki niso rojeni v tem znamenju, a so značilni bikci, imajo veliko materialnega bogastva (bogataši), kar danes enačijo z močjo.

Pregovori in reki

Z bikom se bosti. Kaj bi se tele bodlo z bikom. Nočem se z bikom bosti. Hodi se z bikom bost, če moreš. Bik miga z repom, človek z jezikom. Kamor je šel bik, naj gre še štrik! »Pametnejši odneha«, je rekel tisti, ki se je z bikom bodel. Bika se varuj od spredaj, konja od zadaj. Kranjca od vseh strani!

Vraže

O biku ni ohranjenih veliko vraž. Ponekod je znana vraža, ki pravi, da tam, kjer imajo pri hiši črnega bika, črno mačko in črnega petelina, se smrt hiše od daleč izogne. V tem primeru črne živali, ki sicer napovedujejo nesrečo, skupaj namenijo človeku srečno usodo.

Koza

Koza in kozel sta bila nekdanj bogu Perunu, bogu groma, posvečeni živali. Rog je od nekdanj simbol moči. Že stari Egipčani so verjeli v bajeslovno moč, ki naj bi bila skrita

v rogu. S tuljenjem v kozji rog so nekdanj po naših vaseh preganjali coprnice.

Pregovori in reki

Koza je kravica ubožcev. Leti kakor pastir za kozami. On kozo drži, da mu jo drugi molzejo.

Tudi stare koze rade sol ližejo. Stari kozel ima trd rog. Čas vse v kozji rog užene. Da bo volk sit in koza cela (da bo vsem prav). Je zviti kot kozji rog. V en rog trobiti (biti istega mnenja). Ne streljaj kozlov (ne delaj neumnosti). Če bi nekim dal večni Bog, vse bi ugnali v kozji rog. Ogibaj se kozla od spredaj, konja od zadaj, zlega človeka pa od vseh strani. Volk sit in koza cela.

Šege

Na prednji strani kozolca je bila nekdanj vrezana podoba kozla iz lesa. Rekli so mu »božji kozel«. Na njegove rogove so obesili snop žita ali pšenice in ga pustili tam do nove žetve. V tak kozolec strela ni udarila in ne toča pobila klasja na njivi.

Osel

Osla si predstavljamo kot trmasto ali leno, vendar hkrati tudi kot potrpežljivo in vztrajno delovno žival. Oslu najpogosteje pripisujejo slabe lastnosti, kot so trma, lenoba, smešen videz glave z dolgimi ušesi, vendar mu ne manjka niti pozitivnih.

V krščanstvu mu ne manjka pozitivnih simbolnih pomenov. Najpogosteje so omenjene oslova ponižnost, poslušnost, potrpežljivost in skromnost, saj opravlja najtežja dela, in to ob hrani, ki je skromnejša od prehrane konj ali goveda. Veliko priljubljenost so dosegli zaradi evangelijskega motiva Kristusovega slavnostnega prihoda v Jeruzalem. Jezus je na cvetno nedeljo prijahal pred jeruzalemska vrata na belem osličku/oslici ter s tem pokazal svojo ponižnost in pripravljenost, da sprejme nase težko breme trpljenja. Osliček se skupaj z volom pojavlja tudi v motivu Jezusovega rojstva.

Pregovori in reki

Danes najdemo osle prav povsod. Slišimo, da je kdo »osel neumni«, v šoli mora kdo »sedeti v oslovski klopi«, potem »kdo dela oslarije«, drugi spet »oslari« ... Tudi France Prešeren v pesmi pravi: »Kranjec moj mu osle kaže«.

Bolje je oslovska glava kakor konjski rep. Kaj to mene briga, če en osel riga. Kjer osel leži, tam dlako pusti. Ni osla, ni posla. Od osla hoče volno dobiti. Osel vodo nosi, pa je od žeje poginil. Osel pravi: naj raste trava ali ne, ko mene ne bo. Osel gre le enkrat na led. Po govorjenju se spozna norec, osel po ušesih. Pošlji osla križem svet, uhat pride nazaj kot popred. Se prepira za oslovo senco. Kdor je predober, je oslu podoben. Na nizkega osla se vsakdo povzpne. Z zlatom obložen osel vsak zid prepleza. Osel dlako izgubi, trme pa ne. Trmast kot osel. Iz osla ne narediš jahalnega konja, pa če ga še tako dresiraš. Na nizkega osla se lahko vsakdo povzpne.

Vraže

Oslovskega kašlja so se ljudje znebili tako, da so v vodo namočili nekaj oslovskih dlak in to vodo nato popili.

Prašič

Prašič je žival, ki napoveduje srečo.

Pregovori in reki

Kdor svinje redi in zelje sadi, ta se lakote ne boji. Prase sito prevrne korito. Korito ostane, svinje se menjajo. Ne kaži mi koritca, ampak prasca. Ravna z njim kot svinja z mehomo (grdo ravna). Sam zase, kot prase. Predebela svinja je sama kriva svoje smrti. Kdor se med otrobe meša, ga svinje požro.

Vraže

Če svinja poje kačji lev, postane breja.

Vremenske napovedi

April devetkrat na dan svinje v hlev našene.

Živina (splošno)

Ohranjen je običaj pastirjevanja. Povsod, kjer je le mogel, je naš kmet kosil travo, jo sušil in spravljal seno za zimsko krmo živini. Kamor pa ni mogel s koso, je prignal živino, da je popasla travo v pomladnih, poletnih in zgodnjih jesenskih dneh. Pastirjevanje je bilo vedno ena od najznačilnejših dejavnosti v naši deželi. Ob koncu 19. stoletja so oblasti razdelile vaške pašnike med posamezne kmete. Skupne vaške paše tako ni bilo več. Pastirsko delo so prevzeli otroci in starejši vaščani. Čeprav so pasli vsak na svoji zemlji, so pastirji ves čas

čepeli skupaj, in kadar ni bilo treba zavračati živine, preživljali čas ob skupnih igrah.

Pregovori in reki

Gara kot črna živina. Najdražja krma je tista, ki jo živina pristrada.

Vraže

Po gospodarjevi smrti so nekdaj zbudili v hlevu živino in jo nakrmili, da je ostala budna. Naj živina ve, da gospodarja ni več in da bo prišel drugi. Ko je umrla gospodinja, so zbudili vse kure v kokošnjaku in svinje v svinjaku.

Med tukajšnjim podeželskim prebivalstvom je ohranjenih še veliko vraž in tudi običajev v zvezi z živinorejo. Kmetje so si zmeraj želeli, da bi bila njihova živina zdrava in močna, da bi lahko opravljala najtežja dela in da bi gospodarju prinašala dobiček. Tako so npr. tisti, ki so hoteli imeti najdebelejše prašiče, dajali tem jesti že zjutraj v temi (pred sončnim vzhodom). Bili so prepričani, da bodo njihove svinje tako debelejšje od sosedovih. Pri kravah so zmeraj, kadar so šli molst, pred njimi naredili znamenje križa, da bi imele »dosti mleka«. Sicer pa so dajali živini jesti tudi velikonočni žegen, piti blagoslovljeno vodo, po hlevu, svinjaku, ... so poškopili s presmecem in z blagoslovljeno vodo in podobno, vse z namenom, da bi živina bila zdrava.

Ohranjene so tudi vraže glede nakupa ali prodaje živine na sejmu.

Ko sta se kupec in prodajalec pogodila za ceno, sta si udarila v roke in prisegla, da je vse, kar sta povedala o živini, resnica. Na vprašanje, ali k ceni spada tudi vrv, s katero je bila živina pripeljana na sejem, je večinoma veljalo pravilo: »Kamor je šel bik, naj gre še štrik«. Ko je kupec odštel denar, mu je prodajalec vrnil nekaj kovancev od kupnine. Ta denar se je imenoval »božji lon«. Kupec ga je podaril na poti proti domu prvemu beraču, ki ga je srečal, ali pa farni cerkvi za srečo in zdravje živine.

Šege

Na dan sv. Antona (17. januarja) in sv. Vincencija (22. januarja) živina ni delala, saj sta bila ta dva svetnika zavetnika živine.

Svečnica že pomeni prvo pomladno toplino »ko svečnica pride, skoro zima odide«.

Naslednjega dne (3. februar), na blaževo, je kmet naredil pred vrati hleva z gorečo svečo trikrat križ, da živine ne bi pičila kaka strupena žival. Na svečnico blagoslovljena sveča ima čarodejno moč. Na dan sv. Blaža (3. februarja) je »vse živine god«, zato se še tega dne ne sme vpregati.

Ohranile so se tudi prastare ljudske pustne maske. V preteklosti so ljudje v živalski preobleki predstavljali demone, ki so s čarodejno silo odganjali zimsko mrtvilo in budili naravo k pomladnemu življenju. Tako so poznali ruso, kokota, piceke. Pustne maske so hodile od hiše do hiše, voščile zdravje, plodnost živini, nesnost kuram ter pobirale darove.

Tudi nekaj zelenja iz velikonočnega presmeca so dajali živini – da bi bila zdrava in debela. Ob veliki noči pa so imele veliko moč tudi čaravnice in so kravam odvzemale mlečnost. Da bi to preprečili, so fantje na veliki četrtek pokali z biči in tulili v mlečne piskre. Tako so preganjali čaravnice. Ob veliki noči je živina dobila velikonočni kruh, da bi bila zdrava.

Kosti blagoslovljenega mesa so zatikali pod streho, da bi imeli prihodnje leto spet dovolj svinjine.

Jajčne lupine velikonočnih pirhov, raztresene okrog hiše, so varovale hišo pred kačami.

Po vaseh je bila navada, da so živino poškopili z žegnano vodo, preden je pomladi odšla na prvo pašo.

Jurjevo je bilo pomladni in pastirski praznik. Na jurjevo so imele čaravnice veliko moč in so želele škodovati živini, ki so jo tega dne prvič gnali na pašo. Zato so pastirji glasno pokali z biči, da bi jih pregnali. Ob binkoštih so bili zli duhovi in coprnice še posebej nevarni, saj se v teh dneh zgodnjega poletja bije zadnji boj zime s poletjem, teme s svetlobo, mraza s toploto. Zato so škropili z žegnano vodo.

Ob novem letu pa so prihajali koledniki voščiti zdravje ljudem in živini z besedami:

»Dosti žita, dosti vina, zdrava bodi vam živina ...«

V gozdu

Zajec

Na splošno zajec pomeni nesrečo. Če greš na pot in ti zajec prekriža pot, se moraš obrniti in iti nazaj, sicer boš nesrečen.

Kdor goni dva zajca, nobenega ne ujame. V coklah ne hodi zajcev lovit!

Lisica

Pravijo, da lisjak s svojim oglašanjem najavlja, da bo kmalu v bližini naraščaj. Nekateri so prepričani, da lajanje lisjaka pomeni, da se bo vreme poslabšalo. Tedaj je pričakovati dež ali celo sneg.

Lisica je volku služila, pa je kožuh izgubila. Ko lisica spi, najlaže kure ulovi.

Tradicionalne pustne maske živalskega izvora na ormoškem območju

Širše ormoško območje je bilo v preteklosti zelo bogato s tradicionalnimi pustnimi maskami. Pustni dan ni bil navaden dan. Ne le, da je bil to dan norčij in šegavosti, tega dne so veljale tudi posebne zapovedi. V okolici Ormoža so verjeli, »če na pustni dan ni bilo k hiši nobene maskare, niso pridelali debele repe«. Med pustnimi maskami in šegami tega območja so se v preteklosti pojavljale predvsem maske živalskega izvora, ki so glede na pretežno podeželsko območje odražale način življenja tukajšnjih ljudi. Izražale so povezanost s kmečkim delom, zemljo in živino in odvisnost prebivalstva od nje. Skozi te maske so želeli ljudje izraziti in zaželeti hiši dobro letino, nesnost pri kokoših ter plodnost pri živini. Med pustnimi maskami je na ormoškem območju ohranjenih še precej takšnih, ki pomenijo nadaljevanje tradicionalnih pustnih mask iz preteklosti. Otroci so se že navsezgodaj veselili dobrih domačih krofov, ki so jih tega dne cvrli pri vsaki hiši. Dan se je začel že navsezgodaj, ko se je družina zbrala ob luščenju koruze. Pri tem opravilu so morali biti vsi tiho, »da ne bi fazani in vrane slišali in bi nato hodili na njivo koruzo jest.« Otroci so si nagajali, da bi kdo kaj rekel. Odrasli pa so jih kregali. *V koših so nato odnesli na njivo gnoj in ga nasipali na kupe. Nato so ga zažgali. Ogenj je pregnal krtice, da ne bi uničevale krompirja.* Kuram so nato še dali v obroč koruzo in jim s tem preprečili odlaganje jajc v sosedova gnezda. »Na pusta zgodaj vstani, vzemi kokoš in z njo teci trikrat okrog hiše« Vse leto bodo tako pridno nesle. Otroci so hodili od hiše do

hiše in se zabavali. Med šegami je bila značilna igra, ko so »skubli« gosaka. V ravno vrsto se je postavilo nekaj fantov. Prvega so vlekli za lase. Ta je moral ugotoviti, kdo je to storil. Smeha ni manjkalo.

Tradicionalni pustni obhod na ormoškem območju predstavljajo med drugim živalske maske »picek«, »kokot«, medved in nagajivi »mrsa« ter »rusa«.

Maske in preobleke so ljudje v predpustnem času izdelovali in pripravljali sami. Izdelovali so ogrodja ruse, kokota ter šivali preobleke za piceke, medveda. Za maske piceka in kokota so potrebovali veliko perja, ki so ga nalepili na ogrodje in preobleko. Zato so morali perje zbirati skozi vse leto.

Medved je bil v preteklosti priljubljena živalska maska. Njegov izvor je treba verjetno iskati v časih, ko so cigani hodili po naših vaseh in vodili medvede po sejnih. V medveda se napravi fant, ki si obleče narobe obrnjen kožuh in si obraz zakrije s kožuhovinasto »larfo«. Spremlja ga gonjač (cigan), ki ga sili, da mora plesati in zganjati razne norčije.



Pustna maska »kokot«.

Ormoško območje, okrog leta 1954.

Iz etnološke fototeke PMPO, enote Ormož.

Picek je ptičja maska. V piceka se oblečejo fantiči, oblečeni v dolga krila in bele srajce. Na glavi imajo stožčasto kapo iz papirja, oblepljeno z raznobarnimi papirnatimi trakovi. Obraz imajo zakrit s papirnatim naličjem. Picek zajaha leseno palico, ki ima na srednjem koncu izrezljano petelinjo glavo. Spodnji

konec je oblepljen s perjem in predstavlja rep. Zraven piceka hodi še spremljevalec. Ta je prav tako našemljen fantič. Nadene si staro obleko in klobuk, obraz pa si zakrije s papirnatim naličjem. V roki nosi grablje in košaro, v kateri je pleve, seme, ki ga poseje za dobro letino. Na vasi hodita picek in njegov spremljevalec od hiše do hiše. Na vrtu posejeta seme, ki ga spremljevalec z grabljami še zagrebe. V košaro spravita darove, krofe, klobase ali jajca, s katerimi ju obdari gospodinja.

Kokot je ptičja maska. Prinesel naj bi nesnost pri kokoših. Fantje si nadenejo ogrodje iz lepenke, ki je oblepljeno s perjem. Kokotov spremljevalec je podoben picekovemu. Hodita od hiše do hiše in voščita srečo.

Mrsa ali kamela: v kamelo se napravi fant ali mož. V roke vzame palico s kameljo glavo na koncu in se ogrne z rjuho, na kateri je zadaj prišit rep. Podobnost s pravo kamelo je le majhna. Tudi kamelo spremlja v staro obleko napravljen gonjač z namazanim obrazom. Kamela teče in poskakuje in z gonjačem obiskuje znance.

Rusa je konjska maska. Predstavljata jo dva fanta, ki se spravita pod leseno rusino ogrodje, pokrito s ponjavo. Ta je obita z ovčjo kožo. Spodnja čeljust je gibljiva. Glava se pomika s potegom na vrstico. Rusa ima zadaj rep. Ob njegovem korenu so obešeni svinjski mehurji, ki predstavljajo prašnike. Na rusinem hrbtu je lutka iz cunj. Spremljata jo gonjač in pobirač. Oblečena sta v staro obleko, obraz pa imata maskiran. Rusa je neubogljiva, saj počne razne norčije, meče se po tleh, hlasta po ljudeh ipd. Njen prvotni pomen je bil želeti zdravje ljudem in plodnost pri konjih, a je že zdavnaj utonil v pozabo.



Rusa. Ormoški karneval, februar 2009.

Iz etnološke fototeke PMPO, enota Ormož.

Intervju z gospo Ano Ratek

22. januarja 2009 sem opravila intervju z gospo Ano Ratek, dolgoletno članico in predsednico KUD Janez Trstenjak s Huma pri Ormožu.

Zastavila sem ji sledeča vprašanja:

* *V ljudskem vraževerju predstavlja živalski svet posebno skupino in nekateri ljudje še danes verjamejo, da je človekova usoda tesno povezana z obnašanjem živali. Na ormoškem območju se v rekah in pregovorih pojavlja veliko živali. Ali poznate kakšne?*

V pogovoru z gospo Ratek sem takoj ugotovila, da jih pozna veliko, vse sem si zapisala, na njen predlog pa sem jih tudi razdelila glede na življenjski prostor.

* *Na ormoškem območju se v vražah pojavlja veliko živali. Ali poznate kakšno?*

Po božiču se daljša dan. Za novo leto za toliko kot kokot zine. Ob treh kraljih pa toliko kot kokot stopi. Na valentinovo pa se ptički ženijo. Zato na območju Huma otrokom nastavijo na brajde pečene ptičke.

* *Poznate morda kakšna domača imena za živali?*

V pogovoru z gospo Ratek sem se seznanila tudi z domačimi imeni za posamezne živali:

muca - «möček», pes - «cucek», petelin - «kokot», kokoš - «küra», raca - «reca», zajec - »zövec«, prašič - «svija», pajek - «pavok» ...

* *Živali se pojavljajo tudi v ljudskih pesmih tega območja. Ali mi jih lahko poveste oz. zapojete?*

Gospa Ana Ratek me je tako seznanila z besedili ljudskih pesmi s tega območja, ki govorijo o živalih. V okviru društva gojijo stare ljudske običaje in pojejo domače ljudske pesmi.

Kolko košta ..., Muca maca ..., Ponedeljek se že približuje ..., Müha nese k mlini ..., Milijon pasjih noga ... Pesmi mi je še zapela, besedila pa sem si tudi zapisala.

Muca maca

Muca maca, bolna taca, kje si bila kaj storila,
da te dekla je splazila.

V kuhinji sem se mudila, lonec mleka prevrnila,
dekla me je z metlo štrc,
pa še nekaj v rebra brc.

Domu ženi

Domu ženi moja hči,
domu ženi moja hči,
oča so ti fürtoh kúpili;
ne maram za fürtoh,
domu ne bom gnala,
le pasi se, le pasi se, Riðenkica.

Kelko košta

Kelko košta, bog nas vari,
kaj potrošijo zidari,
kaj za njih fse mota bit',
to vam hočem razložiti'.

Kmet mu more bika klati,
sam pa sühi krüh žvekati,
tele, prolenk in puran
mora bit' za novi hram.

V zimi se pečenka skrije,
glážek malokdaj nalije,
vina in purana ni,
süha grüška mu diši.

Vütro k hiži kesno pride,
sem pa to po rüšti ide,
žnüro meče do podne,
cigla pa še šlata ne.

Streči more jemu drügi,
vapno' ma v široki trügi,
če sfali mu kakšnih sort,
že se dere, nesi mord.

Obid mu prehitro mine,
vsaki cajt si ke počine,
špara cejok in roke,
te pa še na hajzl gre.

Kdo život smo vso poklali,
prazen lagev vün skotali,
mošnja prozna tam leži,
nova hiža le stoji.

Če zidorof ne bi meli,
te po lükjah bi živeli,
Bog te živi, oj zidor,
pij in jej in slüži dnor.

Müha nese k mlini

Müha nese k mlini žakel borovnice,
hojla drija, hojla drom, žakel borovnice.

Mlinaria je prosila, hitro mi semelte,
hojla drija, hojla drom, hitro mi semelte.

Mlinar jo je pito, kaj te s totoj meloj,
hojla drija, hojla drom, kaj te s totoj meloj.

Krüheka mo pekli, gostüvaje mo meli,
hojla drija, hojla drom, gostüvaje mo meli.

Koga te ženili, skükača pa žabo,
hojla drija, hojla drom, skükača pa žabo.

Buha hižo zmeta, vüš pa dete zible,
hojla drija, hojla drom, vüš pa dete zible.

Prišo, prišo keber, prineso torbo reber,
hojla drija, hojla drom, prineso torbo reber.

Prišla, prišla müha, prinesla torbo krüha,
hojla drija, hojla drom, prinesla torbo krüha.

Prišla, prišla čmela, v gosli igrati je začela,
hojla drija, hojla drom, v gosli igrati je začela.
Müha pa komör sta plesala, da se je hiža tresala,
hojla drija, hojla drom, da se je hiža tresala.

Prišo, prišo zovec, natiro čmelo v Grodec,
hojla drija, hojla drom, natiro čmelo v Grodec.
Müha je vzela poleno, jo vrgla komori v koleno,
hojla drija, hojla drom, jo vrgla komori v koleno.

Komor je vzejo kropjačo, jo vrgo mühi v keblačo,
To imaš, to imaš, to je moška glava.
To imaš, to imaš, to je moška glava.

Milijon pasjih nog

Milijon pasjih noga,
človek, kaj de s toga,
naš kokot je šo lisici v rit,
po klancu pritracala,
moj'ga je pobrala,
hote z menom, gremo je lovit.

Z vesi vküp bežijo,
perje vsi gledijo,
kokota mojega je tü greben,
to je ne svetnica,
to je le lisica,
hote hitro, gremo je lovit.

Po rihtara so poslali,
da bi jo vün skopali,
kovoč z železno špico prileti,
notri v lükjo segne, pa jo vün potegne,
nesreča pri tej priči se zgodi.

Lisica se zasükne,
mo med noge smükne,
pa mu fiks und fertig vün odje;
kovoč jo tak premlati,
da več nemre stati,
da ta mrha mrtva obleži.

Intervju z gospo Nežko Vaupotič

27. januarja 2009 sem opravila intervju z gospo Nežko Vaupotič, ki je bila zaposlena v ormoški knjižnici in jo nekaj časa tudi vodila. V razgovoru mi je zaupala, da jo je že od otroštva naprej zanimalo ljudsko izročilo, ki ga je tudi zbirala. Hodila je »od vasi do vasi« in »od hiše do hiše« in si zapisovala razne reke, pregovore in modrosti tukajšnjih ljudi. Tako si je zapisala veliko šeg, povezanih z živalmi, ki napovedujejo vreme, nenavadno obnašanje živali napoveduje nesrečo, zapisala si je npr. ljudsko modrost, da pes leži vedno na pozitivnem mestu, mačka pa vedno na negativnem.

Sklep

Z raziskovanjem sem se prepričala, da se za pregovore, šege in ljudske običaje ni bati. Z anketnim vprašalnikom sem dokazala, da so pregovori, šege in ljudski običaji na ormoškem območju med mladimi še vedno prisotni. Presenetilo pa me je, da se rezultati niso bistveno razlikovali med mestnimi in vaškimi otroki, kot sem pričakovala, preden sem začela raziskovati. Upam samo, da moji vrstniki izročila naših dedkov in babic ne bodo pozabili. V ta namen sem se odločila in naredila knjižico z naslovom Od vasi do vasi o živalih na Ormoškem med ljudmi v pregovorih in rekih. To knjižico bom podarila sošolcem, saj želim, da se bogata dediščina babic in dedkov na ormoškem območju ohrani tudi za naše zanamce.

Gospa Ana Ratek je zelo aktivna na vseh področjih ohranjanja kulturne dediščine in se zelo rada odzove povabilu naše šole. Ob dnevih dejavnosti rada zapoje, kar je storila tudi med mojim intervjujem. To me je pripeljalo do ideje, da bi ljudske pesmi s tega območja, ki govorijo o živalih, posnela na zgoščenko. Na ta način

lahko s skupnimi moči pripomoremo, da se ljudska pesem, ki govori o živalih, ohrani.

Spoznala sem, da v ljudskem vraževerju živalski svet predstavlja posebno skupino in da nekateri ljudje še danes verjamejo, da je človekova usoda tesno povezana z obnašanjem živali. Skozi zgodovino so se pregovori, šege in navade širili in ohranjali v obliki rim, da so si jih ljudje lažje zapomnili, medtem ko so reki kratki, včasih tudi duhoviti, saj so v njih v kratki in jedrnatih obliki povzete življenjske izkušnje in modrosti tukajšnjih ljudi o živalih skozi čas. Simbolika živali naj živi še veliko časa in naj pride na plan večkrat, ne le v času pusta.

Ključne besede

Živali, izročilo, vreme, raziskovalna naloga, anketa, intervju, reki, pregovori, vraže, šege, običaji.

Ustna vira

- Ana Ratek, predsednica KUD Janez Trstenjak s Huma pri Ormožu.
- Nežka Vaupotič, stanujoča v Ulici Dr. Hrovata 1 v Ormožu, nekoč zaposlena v ormoški knjižnici.

Literatura

- E. BOJC: *Reki in pregovori na Slovenskem*, Ljubljana, 1980.
- *Družinska pratika za navadno leto 1998 – 1992*. Ljubljana.
- F. KOVAČIČ: *Trg Središče, krajepis in zgodovina*, Maribor, 1910.
- D. KUNAVER: *Živali pod streho domačo v ljudskem izročilu*, 1996.
- V. MÖDERNDORFER: *Verovanja, vere in običaji Slovencev*, Celje, 1946.
- S. PREK: *Ljudska modrost*, Ljubljana, 1982.
- R. RADEŠČEK: *Slovenske ljudske vraže*, Ljubljana, 1988.

Povzetek

Temelj raziskovalne naloge so pregovori in šege, v katerih nastopajo živali in so še danes prisotne v vsakdanjem življenju Ormožanov. Živali so razdeljene glede na bivalni prostor, tej delitvi sem sledila pri opisu posamezne živali, intervjujih in v anketnem vprašalniku, s pomočjo katerega sem naredila primerjavo poznavanja živalske simbolike med murskosoboškimi vrstniki in to primerjala z ormoškimi osmošolci. Ugotovila sem, da je živalska simbolika v ljudskem izročilu še vedno živa tako na ormoškem kot na murskosoboškem območju, tudi med mladimi.